

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA
KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY
JIHATLARI**

Salayeva Sitora Sherali qizi

Annotatsiya

Ushbu maqolamda bo'lajak o'qituvchilarda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasining mazmuni bo'lajak pedagogning kasbiy kompetentligini shakllantiruvchi muhim tarkibiy qism sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchining axborotni mustaqil izlash, tanlash, tahlil qilish, tartibga solish, qayta ishlash va taqdim etish qobiliyatlari hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan pedagogik faoliyatda foydalanish imkoniyatlari ochib beriladi. Ta'lim jarayonida elektron o'quv resurslari, raqamli texnologiyalar va interfaol vositalardan foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning amaliy, metodik va kommunikativ tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qilishi asoslanadi. Tadqiqot natijasida axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirish bo'lajak pedagoglarning zamonaviy ta'lim muhitida samarali faoliyat yuritishi, o'quvchilarning axborot madaniyatini shakllantirishi va ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik omil ekanligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: *bo'lajak o'qituvchi, axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi, kasbiy kompetentlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, axborot madaniyati, raqamli ta'lim.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsiga qo'yilayotgan talablar jamiyatning raqamli rivojlanishi bilan bevosita bog'liq holda yangilanib bormoqda. Axborot hajmining keskin ortishi, ta'lim resurslarining elektron shaklga o'tishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'quv jarayoniga faol kirib kelishi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yangi mazmun bilan boyitishni talab etmoqda. Bugungi pedagogdan faqat o'z fanini mukammal bilish emas, balki zamonaviy texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonini tashkil etish, zarur axborotni mustaqil izlash, uni tahlil qilish, saralash va o'quvchilarga tushunarli shaklda yetkazish qobiliyati ham talab qilinadi. Shu jihatdan axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantiruvchi muhim tarkibiy qismlardan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga keng joriy etish, elektron o'quv-metodik resurslar bazasini takomillashtirish va pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy talablarga muvofiq tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim muassasalarida elektron resurslardan foydalanish, masofaviy va onlayn ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy dasturiy vositalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish pedagogik faoliyatning texnologik jihatini kuchaytirmoqda. Bunday sharoitda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash

jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha amaliy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bilan bir qatorda, ulardan pedagogik maqsadlarda oqilona va samarali foydalanish qobiliyatini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi mazmunan murakkab va ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u texnik vositalardan foydalanishning o'zi bilangina cheklanmaydi. Mazkur kompetensiya zarur axborotni izlash, tanlash, tahlil qilish, tartibga solish, qayta ishlash, saqlash, taqdim etish va turli kommunikatsiya kanallari orqali yetkazish kabi o'zaro bog'liq faoliyatlarni qamrab oladi. Shu bilan birga, o'qituvchi foydalanayotgan axborotning ishonchliligi, dolzarbligi va pedagogik qiymatini baholay olishi lozim. Demak, axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi texnologik savodxonlik bilan bir qatorda analitik, kommunikativ va metodik tayyorgarlikni ham talab etadi. Bo'lajak o'qituvchining mazkur kompetensiyasi uning kasbiy faoliyatiga bir necha yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, pedagog kerakli o'quv ma'lumotlarini tezkor topish va ularni dars mazmuniga moslashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, elektron o'quv materiallari va interaktiv vositalardan foydalanish ta'lim oluvchilarning darsdagi faolligini oshirishga yordam beradi. Uchinchidan, raqamli kommunikatsiya vositalari o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni auditoriyadan tashqarida ham davom ettirish imkonini yaratadi. Shu sababli axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini shakllantirish bo'lajak pedagoglarning nafaqat texnologik, balki metodik va kommunikativ tayyorgarligini ham takomillashtiradi. Mazkur muammoning yana bir muhim jihati shundaki, zamonaviy axborot muhitida o'quvchi va talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish ham bevosita o'qituvchining kompetentligiga bog'liq. O'qituvchi axborot resurslaridan ongli va mas'uliyatli foydalana olmasa, o'quvchilarda ham axborotga nisbatan tanqidiy va madaniy munosabatni shakllantirish qiyinlashadi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishni umumiy kasbiy tayyorgarlikdan ajratib bo'lmaydi. Mazkur masalaning nazariy asoslarini aniqlash va amaliy rivojlantirish imkoniyatlarini belgilash ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Bo'lajak o'qituvchilarda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini shakllantirish, avvalo, uning mazmunini to'g'ri anglashni talab qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan kompetensiya faqat muayyan bilimlarning mavjudligi emas, balki o'zlashtirilgan bilimlarni real faoliyat sharoitida qo'llay olish, muammolarni mustaqil hal etish va tegishli vositalardan samarali foydalanish qobiliyatidir. Shu asosda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini bo'lajak o'qituvchining kasbiy vazifalarni bajarishda axborot va raqamli kommunikatsiya vositalaridan ongli, maqsadli hamda samarali foydalanishini ta'minlovchi bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarning integrallashgan majmui sifatida tavsiflash mumkin.

E.V. Melnik tomonidan axborot va kommunikatsiya kompetensiyasi zarur ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlash, tanlash, tahlil qilish, tartibga solish, taqdim etish va uzatish qobiliyati bilan izohlanadi. Ushbu yondashuv mazkur kompetensiyaning ikki muhim jihatini — axborot bilan ishlash va kommunikatsiyani yagona faoliyat tizimida birlashtiradi. Bizningcha, aynan shu jihat bo'lajak o'qituvchi uchun muhimdir, chunki pedagog axborotni

faqat topib yoki qayta ishlabgina qolmay, uni ta'lim oluvchiga aniq, tushunarli va pedagogik maqsadga muvofiq shaklda yetkazishi kerak. V.I. Baydenko kasbiy kompetentlikni mutaxassisning o'z faoliyatini samarali amalga oshirishga imkon beruvchi bilim, ko'nikma, qobiliyat va shaxsiy xususiyatlarning integrallashgan birligi sifatida talqin qiladi. Mazkur fikrni bo'lajak o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetensiyasiga nisbatan qo'llaydigan bo'lsak, uning mazkur kompetensiyasi faqat kompyuter yoki dasturiy vositalardan foydalanish malakasi bilan belgilanmasligi ayon bo'ladi. U pedagogning mustaqil qaror qabul qilishi, kasbiy muammolarga axborot asosida yechim topishi, hamkasblar va ta'lim oluvchilar bilan raqamli muhitda samarali hamkorlik qilishi kabi qobiliyatlarni ham o'z ichiga oladi. G.A. Larionovanning tayyorgarlik tuzilmasiga oid qarashlari ham mazkur masalani tushunishda muhimdir. Tadqiqotchining yondashuvida faoliyatga tayyorgarlik operatsional hamda shaxsiy komponentlarning o'zaro birligi sifatida ko'riladi. Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishda texnologik bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda motivatsiya, kasbiy yo'nalganlik, mas'uliyat, mustaqillik va o'z faoliyatini baholay olish kabi shaxsiy sifatlarni ham rivojlantirish zarur.

Axborot-kommunikatsiya kompetensiyasining muhim jihatlaridan biri — raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq tanlash va ulardan foydalanish qobiliyatidir. O'qituvchi uchun texnologiyaning mavjudligi emas, balki uning ta'lim natijasiga qanday ta'sir ko'rsatishi muhim hisoblanadi. Masalan, elektron taqdimot, multimedia materiallari, interaktiv topshiriqlar yoki onlayn platformalardan foydalanish darsni shunchaki texnik jihatdan boyitmasligi, balki o'quvchilarning bilish faolligini kuchaytirishi, mavzuni chuqurroq o'zlashtirishiga yordam berishi va mustaqil fikrlashini rag'batlantirishi lozim. Demak, AKTdan foydalanish metodik maqsad bilan uyg'unlashgandagina pedagogik samaradorlikka ega bo'ladi. Bo'lajak o'qituvchilarning axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishda elektron o'quv-metodik resurslar alohida o'rin tutadi. Elektron darsliklar, raqamli o'quv materiallari, videodarslar, interaktiv mashqlar, virtual ta'lim muhiti va onlayn kurslar talabaning axborot bilan mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunday resurslar yordamida bo'lajak pedagoglar turli axborot manbalarini izlash, ularni qiyoslash, o'quv mazmuniga moslashtirish va ta'lim jarayonida qo'llash tajribasini egallaydilar. Shu bilan birga, elektron resurslar bilan ishlash talabaning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini ham kengaytirib, kasbiy bilimlarini muntazam yangilab borishiga sharoit yaratadi.

Axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish ham samarali pedagogik imkoniyatlardan biridir. Muammoli ta'lim orqali talaba muayyan vaziyatning yechimini topish uchun zarur ma'lumotlarni izlaydi va ulardan foydalanadi. Loyiha metodi esa axborotni izlashdan boshlab, uni qayta ishlash, tizimlashtirish va yakuniy pedagogik mahsulot yaratishgacha bo'lgan faoliyatni qamrab oladi. Case-study usulida bo'lajak o'qituvchilar real yoki shartli pedagogik vaziyatga oid ma'lumotlarni tahlil qilib, mavjud muammoga nisbatan asoslangan yechim ishlab chiqadilar. Munozara va

debatlar esa raqamli manbalardan olingan turli qarashlarni taqqoslash, dalillarni baholash va o'z fikrini asoslash ko'nikmasini rivojlantiradi. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirishda ta'lim jarayonining tashkiliy, o'quv-uslubiy, texnologik va psixologik-pedagogik shartlarini hisobga olish lozim. Tashkiliy jihatdan zarur texnik baza va raqamli resurslarning mavjudligi ta'minlanishi kerak. O'quv-uslubiy jihatdan fan mazmuniga AKTdan foydalanishga qaratilgan topshiriqlar kiritilishi maqsadga muvofiq. Texnologik jihatdan faol va interaktiv ta'lim shakllaridan foydalanish, psixologik-pedagogik jihatdan esa talabalarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olish talab etiladi.

Axborot-kommunikatsiya kompetensiyasining amaliy shakllanganlik darajasini baholashda ham kompleks mezonlardan foydalanish zarur. Bunda talabaning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, axborot manbalarini tanlash qobiliyati, raqamli vositalardan foydalanish mahorati, elektron pedagogik mahsulot yaratishi, raqamli muhitda kommunikatsiya o'rnatish va qo'llangan texnologiyaning samaradorligini tahlil qilishi hisobga olinishi lozim. Bunday baholash yondashuvi kompetensiyaning real kasbiy faoliyatda qay darajada namoyon bo'layotganini aniqlash imkonini beradi. Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarda axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini rivojlantirish nazariy bilim, amaliy faoliyat va shaxsiy tayyorgarlikning o'zaro uyg'unligini talab qiluvchi ko'p bosqichli pedagogik jarayondir. Uning samaradorligi zamonaviy AKT vositalarining mavjudligi bilan emas, balki ushbu vositalardan pedagogik maqsadlarda ongli, ijodiy va metodik jihatdan asoslangan holda foydalanish darajasi bilan belgilanadi. Shu bois oliy pedagogik ta'limda elektron o'quv resurslari, interfaol metodlar, mustaqil ta'lim, raqamli kommunikatsiya va amaliy loyihalarni o'zaro integratsiyalash bo'lajak o'qituvchilarning zamonaviy kasbiy kompetentligini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida": 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmon. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida": 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmon. – Toshkent, 2019.
3. Melnik E.V. Информационно-коммуникационная компетентность как составляющая профессиональной компетентности педагога. – Москва, 2015. – С. 115–117.
4. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании: к освоению компетентностного подхода. – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 72 с.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

5. Ларионова Г.А. Компетентностный подход в системе высшего профессионального образования. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2005. – 171 с.